

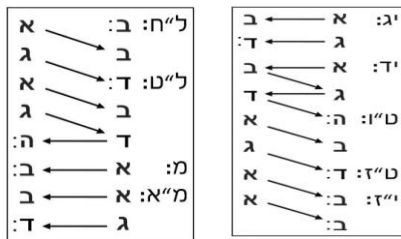
דרישכונ

פרשת האזינו, תש"פ, מספר 1339

שירת האזינו - עדות בל תמוט

יונה בר מעוז

בהתאמה יופיעו טעמי סוף פסוק ואתנח באמצע השורה. בנוסף, בביצוע ווקאלי של הטקסט הכתוב תהיה הפסקה קלה בלתי רצונית בסוף השורה, למרות הקשר התוכני, בשל מאמץ העין לעבור מסוף שורה לתחילת הבאה אחריה. השינוי הזה בכתיבת הפסוקים ט"ו-ל"ח מתאפשר בעזרת שני פסוקי מעבר, "ד ול"ט, שבהם יש 5 צלעות במקום 4, כפי שמראה התרשים:

השינוי בשני פסוקי המעבר האלה אינו ניכר בצורת הכתיבה של הצלעות, אלא אך ורק בתוכנם ובביצוע הווקאלי שלהם, שיש לו ביטוי בטעמים. בפסוק יד יש שלוש צלעות מקבילות המתארות את שפע הברכה בעולם החי, ושתי צלעות מקבילות של שפע בצומח. בסוף השורה הראשונה, בצלע השנייה בתקבולת, שבה עד עתה היה טעם מעמיד, כאתנח וסוף פסוק, אין אפילו טעם מפסיק, והוא בא בסוף הצלע השלישית, שנכתבת בטור הימני של השורה הבאה. בנוסף, כדי להכין את הקורא לקראת ערעור הסדר, מפריד טעם האתנח בין שתי הצלעות המקבילות המתארות את השפע בצומח, בניגוד למה שהיה עד עתה.

בפסוק לט יש עדיין ערעור הסדר בדרך הכתיבה של השירה כמו בפסוקים שקדמו לו, כששתי הצלעות המקבילות המתארות את בלעדיות ה' בעולם מופיעות בשורות נבדלות. אך כהכנה לקראת הרוע, באות שלוש צלעות המתארות את השליטה המוחלטת של ה' בחיים ובמוות, במכה וברפואתה, והצלע השלישית, שהיא החמישית בפסוק, מגיעה עד לסוף השורה עם טעם סוף פסוק, ובכך מאפשרת לפסוקים הבאים אחריה לחזור להתאמה בין תוכן וצורה כמו בתחילת השירה.

ואכן, צורת הכתיבה בתחילתה ובסופה של 'שירת האזינו' מתאימה לתוכן השירה. תחילת השירה מתארת את תקופת הזוהר של עם ישראל מבחינת דבקותו בה' וחסד ה' ששורה עליו, וסוף השירה מתאר את חמלת ה' על עמו לאחר תקופת רוגז והסתר פנים. שתי התקופות הללו מתוארות

המטרה של חיבור 'שירת האזינו' הוצגה בדב' לא:יט-כא: "וְעַתָּה כָּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמָּדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְעוּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל ... וְהָיָה כִּי-תִמְצָאנָּךְ אֶתוֹ רְעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ כִּי יִדְעֹתִי אֶת יְצִרְוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטָרֶם אֲבִיאֲנֹךְ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי".

'שירת האזינו' צריכה להיות עדות כתובה ומסורה בעל פה לכן, שעזיבת חוקי ה' ועונש הגלות נחזו מראש. הגדרתה כ'שירה' משמעה משולש:

א) צורת כתיבה ייחודית, שבמבט חטוף תגלה לקורא שיש כאן יצירה יוצאת דופן.

ב) סגנון שבו הפסוקים בנויים מיחידות קצרות ותמציתיות, שלעיתים קרובות מקבילות בתוכנן, ואוצר המילים שייך למשלב גבוה של השפה.

ג) בביצוע ווקאלי של השירה יבחין השומע במקצב חוזר, ובכל מקרה יינתן ביטוי לסוף התקבולות על ידי שינוי גובה צליל.

בתחילת 'שירת האזינו' ובסופה ישנם פסוקים רבים שיש בהם תיאום בין הטקסט הכתוב לבין הביצוע הווקאלי. היינו, כפי שהעין רואה את סוף השורה, כך הקורא המבצע מסיים את התקבולות בין אם בהנמכת צליל ובין אם בהדהוד על הצלע הראשונה של התקבולת. כך שישנם פסוקים רבים בני שתי צלעות, או של 4 צלעות. בהתאם לכך, בפסוק בן שתי צלעות תסתיים השורה בסוף פסוק, ובפסוק בן 4 צלעות, תסתיים הצלע השנייה בסוף השורה באתנח.¹

לעומת זה, באמצע השירה, מפסוק טו ועד פסוק לח, ישנם פסוקים רבים שגם הם בני 2 צלעות או 4 צלעות, אך בהם אין התאמה בין הכתיבה לבין הביצוע הווקאלי, כי בכל הפסוקים האלה הצלע הראשונה בתקבולת מופיעה בסוף שורה, והצלע המקבילה היא בתחילת השורה שלאחריה, ולכן

* יונה בר-מעוז לימדה במחלקה לתנ"ך ובמחלקה ללימודי יסוד ביהדות. היא עובדת בכירה במפעל "מקראות גדולות הכתר", שם היא עוסקת בהתקנת פירושי המפרשים.

** המאמר נכתב בתפילה ליוצר כל נשמה, להקנין לבריאות שלמה, את שולמית אחותנו הנרדמה, אשר נפשה בתוך הגוף נאלמה.

1 שמות הטעמים הובאו לפי המסורת הספרדית.

על ידי שני אריחים ארוכים במיוחד, ופסוק יא, אף הוא בעל 4 צלעות, בונה את שורה 16 בצורה דומה. בזאת מסמלת הצורה הגרפית את תקופת הזוהר של עם ישראל, ומבטיחה שאין זאת תקופת עבר שלא תחזור, אלא יהיה לה קיום נצחי.

מכל מקום גם לתקופת הפורענות יש תוקף נצחי, שהרי על זאת באה השירה להעיד, לכן גם בחלק הזה יש בכתר ארם צובה שורה שיש בה אריח ארוך במיוחד, שמחזק את המבנה בכללו, אך בהתאם לאופי הסלילי של חלק זה שבו הצלעות המקבילות אינן באותה שורה, ואין התאמה בין סוף שורה לסוף נושא, שורה 38 מורכבת מצלע רביעית של פסוק כד בצד אחד, ושתי צלעות וחצי של פסוק כה, בן 4 הצלעות, בצד שני.

כאשר קוראים את שורה 38 רואים שיש התאמה בין צורת הכתיבה הלא סימטרית שבה צד אחד קצר וצד שני ארוך מאד, לבין התוכן המקוטע והמטלטל מבחינת משמעו: "עם חַמַּת זְחָלִי עָפָר. מְחוּץ תִּשְׁפָּל חֶרֶב וּמַחְדָּרִים אֵימָה גַם בְּחֹר". אף השורה הבאה מקוטעת ומטלטלת: "גַּם בְּתוֹלָה יוֹנֵק עִם אִישׁ שִׁיבָה. אֲמַרְתִּי אֶפְאִיָּהֶם", ועם זה הצלע הימנית ארוכה יחסית ומסייעת לייצוב המבנה.

רואים אם כן, שצורת הכתיבה ב'כתר ארם צובה' ב-67 שורות, אולי פחות נאה לעין מצורת הכתיבה של 70 שורות בנות שני טורים דומים למדי ברוחבם, אך הכתיבה של 'כתר ארם צובה' מחשקת את המבנה ומייצבת אותו מצד אחד, ומצד שני מתאימה לתוכן המטלטל של השירה. בזה מתעורר הקורא לייחודה של שירה זאת, שמכילה פרט לסקירה היסטורית רחבת טווח ונבואה שעמדה במבחן הזמן, גם כמה עיקרי יהדות, בייחוד בחלקה האחרון, כפי שהראה ר' סעדיה גאון:³

והשיב בזה (=פסוקים לט-מ) על ארבעת מיני המכחישים: הראשונים מהם מי שאמר כי אין בורא – השיב עליהם באמרו: "ראו עתה כי אני אני הוא". ומהם מי שאמר שהוא בורא אך שתף עמו – השיב עליו: "ואין אלהים עמדי". והשלישי מי שהכחיש תחיית המתים – השיב עליהם באמרו: "אני אמית ואחיה"; ובעבור שידע שיהיה מי שיאמר, כי רוצה באמרו "אני אמית ואחיה", שהוא ממית דור ומחיה דור אחר אחריו – חבר אליו: "מחצתי ואני ארפא", לברר אצלנו כי כאשר הנרפא הוא אשר מחץ, כן המחיה הוא אשר המית. והרביעי מי שהכחיש החשבון והענש – השיב עליו באמרו: "ואין מידי מציל".

חישוב המבנה של 'שירת האזינו' מחזק, אפוא, הן את רעיון נצחיות עם ישראל והן את נצחיות ערכי האמת שלו.

בצורה שירית והרמונית, שמשדרת נינוחות ושלווה. לעומת זאת, אמצע השירה מתאר את ערעור היחסים בין ה' לעמו ואת האסונות שיעברו על העם, ולכן גם ההרמוניה בכתיבה מתערערת באופן חלקי, כשצלעות התקבולות מתפצלות לשתי שורות בדרך שתיארנו.

מכל מקום, צורת הכתיבה של כל השירה, אם היא נכתבת ב-70 שורות,² משדרת לעין המתבוננת התאמה ונועם, והמתבונן רואה שני טורים סימטריים למדי. אבל צורת כתיבה נאה זאת מאד לא יציבה מבחינת המבנה שלה, לעומת המבנה המסורג של שירת הים למשל, כפי שהבחינו חז"ל:

אמר רבי חנינא בר פפא: דרש ר' שילא איש כפר תמרת: כל השירות כולן נכתבות אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח, חוץ משירה זו (=עשרת בני המן) ומלכי כנען (=הושע י"ב), שאריח על גבי אריח ולבינה על גבי לבינה; מאי טעמא: שלא תהא תקומה למפלתן (בבלי מגילה טז ע"ב).

את שמחתנו על מפלת מלכי כנען ובני המן אנחנו מבטאים בכתיבה שנוחה מאד לקריאה בעל פה, עם פזמון חוזר שקהל השומעים יכול להשתתף בו, ובו בזמן חלק מהשמחה מתבטא במבנה שיכול להתמוטט בקלות, ומסמל את תבוסת אויבנו. שמחה יכולה להיות חלקנו גם באשר ל'שירת האזינו', בשל סופה האופטימי, כפי שראה רמב"ן בדב' לב-מ-מא:

והנה אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה, רק היא שטר עדות שנעשה הרעות ונוכל (ע"פ יר' ג:ה), שהוא יתברך יעשה בנו בתוכחות חמה (ע"פ יח' ה:טו), אבל לא ישבית זכרנו, וישוב ויתנחם ויפרע מן האויבים בחרבו הקשה והגדולה והחזקה (ע"פ יש' כז:א), ויכפר על חטאתינו למען שמו (ע"פ תה' עט:ט).

לעומת זאת, המבנה הרעוע שדומה לשירת מלכי כנען מעורר דאגה, שכן אם 'שירת האזינו' מציגה את הבחירה הא-לוהית בעם ישראל, האם תתקיים הבחירה הזאת לנצח? את הדאגה הזאת מבטל מבנה השירה ב'כתר ארם צובה', כפי שנראה בצילום:

במקום 70 שורות שיוצרות שני טורים דומים ברוחבם, יש 67 שורות, כשפסוק ז, בעל 4 הצלעות, יוצר את שורה 10 שמחזקת את המבנה

2 על "מסורות הכתיבה של 'שירת האזינו' בכתבי יד של ימי הביניים", כתב בהרחבה ד"ר יוסף פרץ, בדף שבועי לפרשתנו תשנ"ו (מס' 151) (נמצא במרשתת). וכן כתב "מסורות הכתיבה של שירת האזינו בכתבי יד אשכנזיים מקראיים מימי הביניים", בתוך ספרו לשון ומסורה. אסופת מאמרים, מכללת אורות, ירושלים תשע"ט, ע' 317-287.

3 הנבחר באמונות ובדעות, ו,א, תרגם יוסף קאפח, ירושלים-ניו יורק תשל"ל.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף